

Vergaderjaar 1998–1999

26 206

Emancipatiebeleid 1999

Nr. 4

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 18 december 1998

De vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid¹ heeft op 2 december 1998 overleg gevoerd met staatssecretaris Verstand van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over de begrotingsbrief **emancipatiebeleid 1999** (Kamerstuk 26 206).

Van het overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Visser-van Doorn** (CDA) noemde het aantreden van een staatssecretaris voor arbeid, zorg en emancipatie een verrassing. Door sommigen gezien als een stap terug, omdat in hun visie emancipatie geïntegreerd in het beleid moet worden behandeld. Door anderen met vreugde begroet, omdat een aparte staatssecretaris zich intensiever met de materie kan bezighouden. Mevrouw Visser zei veel te verwachten van de nieuwe staatssecretaris emancipatiezaken, gezien de ambities die spraken uit verschillende interviews. Inderdaad is er veel bereikt, maar is de emancipatie nog lang niet af. De CDA-fractie wenst mevrouw Verstand toe, dat zij zich een waardevolle opvolgster zal tonen van Jeltien Kraaijeveld, Hedy D'Ancona en Annelien Cappeyne van de Koppello, door van haar wat kunstmatig in het leven geroepen portefeuille een succes te maken.

Voor dat succes is het nodig, energiek het bestaande beleid te evalueren en bij te stellen bij onvoldoende resultaat. Voorts is het nodig nieuw beleid te ontwikkelen. In dit licht bezien, is de inhoud van de brief teleurstellend en had de titel ervan beter kunnen luiden: Emancipatiebeleid 1997–1998 plus. Immers, de brief bevat weinig nieuws en herhaalt de stand van zaken van de vorige brief. Het is te betreuren dat een meerjarennota Emancipatiebeleid voor de komende kabinetsperiode pas in de zomer van 1999 zal verschijnen. Mag op grond van die lange-termijnplanning worden verwacht dat deze nota een inspirerende visie en concrete taakstellingen zal bevatten die op veel steun van het werkveld en het parlement kunnen rekenen? Welke onderwerpen zou deze meerjarennota kunnen bevatten?

Volgens het regeerakkoord zal het tegengaan van stereotiepe beeldvorming over mannen en vrouwen alsmede etniciteit op de agenda blijven staan. Dat leek mevrouw Visser onvoldoende. Op welke wijze wil

¹ Samenstelling:

Leden: Terpstra (VVD), voorzitter, Biesheuvel (CDA), Schimmel (D66), Kalsbeek-Jasperse (PvdA), Rosenmöller (GroenLinks), Van Zijl (PvdA), Bijleveld-Schouten (CDA), Noorman-den Uyl (PvdA), ondervoorzitter, Kamp (VVD), Essers (VVD), Van Dijke (RPF), Bakker (D66), Van Blerck-Woerdman (VVD), Visser-van Doorn (CDA), De Wit (SP), Harrewijn (GroenLinks), Balkenende (CDA), Smits (PvdA), Verburg (CDA), Bussemaker (PvdA), Spoelman (PvdA), Örgü (VVD), Van der Staaij (SGP), Santi (PvdA) en Wilders (VVD). Plv. leden: E. Meijer (VVD), Van Ardenne-van der Hoeven (CDA), Giskes (D66), Hamer (PvdA), Van Gent (GroenLinks), Van der Hoek (PvdA), Dankers (CDA), Kortram (PvdA), Blok (VVD), Hofstra (VVD), Van Middelkoop (GPV), Van Vliet (D66), Klein Molekamp (VVD), Stroeken (CDA), Marijnissen (SP), Vendrik (GroenLinks), Mosterd (CDA), Schoenmakers (PvdA), Eisses-Timmerman (CDA), Wagenaar (PvdA), Middel (PvdA), Weekers (VVD), Van Walsem (D66), Oudkerk (PvdA) en De Vries (VVD).

de staatssecretaris die stereotiepe beeldvorming tegengaan? Welk beleid staat haar voor ogen? Uiteindelijk is het de bedoeling dat het van de agenda verdwijnt wegens succesvol beleid.

Naar verluidt, wordt de werkgroep beeldvorming van de NOS met opheffing bedreigd. Mevrouw Visser zou graag zien dat deze werkgroep blijft bestaan, omdat tv-kijken bepaald niet de indruk geeft dat de activiteiten van deze werkgroep succesvol afgerond zijn.

Een van de weinige nieuwe beleidsvoornemens in de begrotingsbrief is het opstellen van actieplannen door departementen onder regie van de staatssecretaris. Dit idee is positief, maar de onlangs toegezonden uitwerking is weinig informatief. Kan, vooruitlopend op de presentatie van de adviezen, alvast enige informatie worden verschaft over de inhoud van de beleidsplannen?

In dit verband sprak mevrouw Visser haar verbazing uit over het feit, dat in de begroting van alle ministeries dit jaar voor het eerst een passage over emancipatie ontbreekt. Wat is hiervan de reden? Wie is de verantwoordelijke bewindspersoon voor de kinderopvang: mevrouw Vliegthart van VWS of mevrouw Verstand van SZW?

Inderdaad zijn er goede vorderingen gemaakt op het gebied van herverdeling van zorg en arbeid. Het daadwerkelijk bevorderen van het combinatiemodel is de CDA-lijn, waarbij voor het CDA het kind centraal staat en de keuzevrijheid van partners van groot belang is. Het gaat dan met name om vrouwen die te maken hebben met stress, doordat zij betaalde arbeid en zorgtaken combineren, en vrouwen die actief zijn in wijk en buurt, en veel vrijwilligerswerk en mantelzorg verrichten. De waarde van de taken die vrouwen weten te combineren, dient centraal te worden gesteld en daarvoor dienen voorwaarden te worden geschapen. Tevens moeten voorwaarden worden geschapen om mannen meer te laten deelnemen aan zorgtaken. Dat is zorg echt delen.

Er komt een kaderwet arbeid en zorg. Er zullen gesprekken met het MKB plaatsvinden, met de sociale partners en met andere relevante organisaties. Mevrouw Bijleveld-Schouten heeft een initiatiefkaderwet zorg en arbeid ingediend, die op dit moment in behandeling is.

Het voorstel van het kabinet voor deeltijdarbeid ligt nog bij de Raad van State. Over zorgverlof wordt nog nagedacht. Dit duurt allemaal wel erg lang. Kan de staatssecretaris het tijdspad aangeven? Het voorstel van GroenLinks ligt ook nog steeds bij de Raad van State. Wanneer komt dat in procedure?

Het doet de CDA-fractie genoegen dat het opwaarderen van zorgtaken nu ook in dit beleidsstuk ter sprake komt. Dit is al jaren onderdeel van het CDA-familie- en gezinsbeleid. In 1989 publiceerde het CDA-vrouwenberaad al een nota met de titel «De nieuwe werknemer met zorgtaken». Het is dan ook verheugend dat die zorgtaken nu nadrukkelijk de waardering krijgen die zij verdienen. Er is een wetsvoorstel over het adoptie- of hechtingsverlof ontworpen, maar het stond niet in het planningsoverzicht van dit najaar. Mevrouw Visser pleitte met klem voor indiening van het voorstel. Zij vreesde dat als moet worden gewacht op de aangekondigde nota, er alweer minstens een jaar zal verstrijken. Zij zei te overwegen hierover een motie in te dienen.

Vier jaar na Beijing is het zaak na te gaan hoe het staat met de uitvoering van de daar gemaakte afspraken. De coördinerend bewindspersoon is medeverantwoordelijk voor het uitbrengen van rapportages inzake de naleving van internationale verdragen. Is het de staatssecretaris bekend, dat Nederland heeft verzuimd te rapporteren over de implementatie van de in Beijing gemaakte afspraken bij de Verenigde Naties? Zo ja, wat is daarvan de reden?

Mevrouw Visser dankte voor het uitgebreide schriftelijke antwoord over de problematiek rondom de bestrijding van vrouwenhandel. De vertraging die het aanstellen van een speciale rapporteur oploopt, is te betreuren. Het is wel verheugend dat deskundigen uit brede kring betrokken gaan

worden bij het formuleren van een voorstel terzake. Zij drong opnieuw aan op voortvarendheid en vroeg de staatssecretaris ervoor te zorgen dat de actieve rol van Nederland in dezen niet verzandt.

Uit de gesprekken met verschillende organisaties is gebleken, dat veel organisaties uit de brede vrouwenbeweging niet tevreden zijn met de emancipatieondersteuningsstructuur die nu twee jaar na het opheffen van de Emancipatieraad bestaat. De CDA-fractie herkent die ontevredenheid. Met name wordt gemist de actuele informatie naar het veld. E-Quality, Toplink en Opportunity doen uitstekend werk om goed opgeleide vrouwen te laten doorstromen naar de top en door het glazen plafond. Deze belangrijke taak is gebaat bij voortdurende aandacht. Daarnaast is het nodig, dat vrouwen aan de basis informatie krijgen over regeringsbeleid dat hen betreft, zoals ten aanzien van kinderopvang en het delen van arbeid en zorg. Een van de kanalen daarvoor is de brede vrouwenbeweging, die op haar beurt gevoed dient te worden. Daarvoor was tijdens de reorganisatie het expertise-bureau E-Quality bedoeld, dat nu een jaar aan het werk is. De doelstelling van E-Quality is ambitieus en het budget is toereikend, maar de dienstverlening sluit nog niet aan bij de behoefte. En er is nog onvoldoende wisselwerking totstandgekomen. Men mist node de actuele informatie. Bovendien is de dienstverlening duur: f 285 per uur. Dat is erg veel voor een gesubsidieerde organisatie, die naar mag worden aangenomen zonder winstoogmerk werkt. Mevrouw Visser verzocht de staatssecretaris dan ook als beleidsspeerpunt voor het komend jaar te formuleren, dat er een onderzoek verricht zal worden naar een structurele verbinding tussen E-Quality en de brede vrouwenbeweging, en naar de wensen van de brede vrouwenbeweging met betrekking tot het pakket van activiteiten en dienstverlening dat E-Quality aanbiedt. Waarom is E-Quality niet betrokken bij het opstellen van de kaderwet zorg en arbeid?

Mevrouw Visser miste een aantal specifieke aandachtsterreinen. Hoe staat het met de internationale aandacht voor de seksuele rechten van vrouwen in veel ontwikkelingslanden? Ook miste zij een specifieke passage over de voornemens om nog steeds optredende opleidingsverschillen tussen jongens en meisjes aan te pakken; misschien zelfs uit te breiden naar verschillen tussen autochtone en allochtone kinderen. Voorts ontbreken cijfers over de mate waarin de economische zelfstandigheid van meisjes van de 1990-generatie gerealiseerd is. Ongetwijfeld is op een of meer van deze terreinen wel degelijk voortgang geboekt. Kan daarover duidelijkheid worden gegeven?

Tot slot zei mevrouw Visser dat haar fractie geïnspireerd is door de uitspraak van de staatssecretaris in Opzij: Als ze op de ministeries treuzelen, zal ik ze even flink opjutten. Zij wenste de staatssecretaris daarbij veel succes.

De heer **Weekers** (VVD) merkte op dat het eerste uitgangspunt van het emancipatiebeleid (erkenning van diversiteit als bron van kwaliteit) veronderstelt, dat emancipatiebeleid vormgegeven moet worden vanuit een genderperspectief waarin andere ordeningsprincipes verweven zijn, zoals etniciteit, klasse, seksuele oriëntatie en eventuele handicap. Dat is niet in heldere bewoordingen terug te vinden in de begrotingsbrief. Is de staatssecretaris het ermee eens, dat emancipatie uit een dergelijk breed perspectief benaderd moet worden? Om invulling te geven aan erkenning van de kwaliteitsbron, moet stereotiepe beeldvorming over mannen en vrouwen, etniciteit etc. worden tegengegaan en moet positieve beeldvorming worden gestimuleerd. De SIRE-campagne «mannen zijn thuis net zo onmisbaar als op het werk» is daar een goed voorbeeld van. Men kan moeilijk volhouden dat er zich wezenlijke veranderingen hebben voorgedaan ten aanzien van de stereotiepe beeldvorming inzake mannen en vrouwen, laat staan vanuit culturele en sociale diversiteit. De aandachtspunten in de begrotingsbrief geven ook aan, dat er op dit terrein

nog veel werk moet worden verzet. Misschien zou moeten worden gedacht aan meer contrasterende of zelfs shockerende publiciteitscampagnes, vergelijkbaar bijvoorbeeld met de Benettoncampagnes. Het tweede uitgangspunt van het emancipatiebeleid is het verbreden van de mogelijkheden voor mannen en vrouwen om activiteiten in verschillende levenssferen te combineren, met name op het gebied van arbeid en zorg. Het streefbeeld is een gelijkwaardige taakverdeling. Het realiseren daarvan zal heel veel inspanning vergen. Nederland kent een hoog percentage deeltijdwerk, met name onder vrouwen. Volgens de emancipatiebarometer 1998 is slechts 20% van de vrouwen economisch zelfstandig. Er is dus nog lang geen sprake van een gelijkwaardige taakverdeling. De in voorbereiding zijnde kaderwet arbeid en zorg zal er niet alleen voor moeten zorgen dat vrouwen (in deeltijd) kunnen blijven werken, maar ook dat mannen meer zorgtaken op zich nemen. Een wettelijk kader is niet verkeerd, maar het gaat natuurlijk in wezen om een cultuuromslag. En daarvoor is meer nodig dan wetgeving. Werkgevers zullen ervan doordrongen moeten zijn, dat het goed is wanneer flexibel wordt ingespeeld op de wensen van personeel om korter te werken of om de werktijden aan te passen aan andere levenssferen. De VVD heeft altijd gepleit voor meer flexibiliteit van de werknemer, maar er mag ook van de werkgever flexibiliteit worden verwacht. Uiteraard kan van werkgever noch werknemer het onmogelijke worden gevraagd; het moet redelijk blijven. Bij de uitwerking van de wettelijke regeling moet voorzichtigheid worden betracht inzake datgene wat rechtens van een werkgever kan worden afgedwongen. Een cultuuromslag zal van onderaf moeten komen en kan niet wettelijk worden opgelegd. De politiek moet er een stimulerende rol bij vervullen.

Op veel plaatsen heerst nog de gedachte dat alleen carrière binnen het werk kan worden gemaakt met een werkweek van 60 uur of meer, en dat iemand die niet voltijds werkt geen ambitie heeft binnen het werk. Het zou interessant zijn, te weten wat de carrièremogelijkheden zijn van deeltijders bij de overheid. Zijn daarover gegevens beschikbaar? In hoeverre hangt de geschetste heersende cultuur samen met de problematiek van het glazen plafond en het erdoor heen gaan? Kan deze vraag worden betrokken bij de beleidsnota over het glazen plafond die in 1999 uitkomt? De heer Weekers pleitte voor een imagocampagne om een positievere beeldvorming van het deeltijdwerk te bewerkstelligen.

Het kabinet heeft extra geld uitgetrokken voor kinderopvang en er komt een wet Basisvoorziening kinderopvang. Bij de uitwerking van de wet mag niet uit het oog verloren worden, dat het verzorgen en opvoeden van kinderen in de eerste plaats een verantwoordelijkheid is van de ouders. Men moet niet voor elk ingewikkeld arbeidspatroon een passende oplossing willen bieden. Wel moet de sociale partners worden gevraagd, ook hun verantwoordelijkheid te nemen. De heer Weekers verzocht de staatssecretaris om er in de tweede ronde van het najaarsoverleg op 4 december, bij de sociale partners op aan te dringen, dat in de komende CAO-onderhandelingen over de secundaire arbeidsvoorwaarden aandacht wordt geschonken aan de voor- en naschoolse opvang van schoolgaande kinderen, evenals aan werktijden en werkpatronen op maat.

Het derde uitgangspunt van het emancipatiebeleid betreft de strategie om tot verbreding van het draagvlak voor emancipatie en emancipatiebeleid te komen. In de begrotingsbrief wordt op dat stuk voortgebouwd op vorige emancipatiebrieven. De brief bevat dus weinig nieuws, of het zou moeten zijn dat in de aangekondigde meerjarennota nieuwe strategische lijnen zullen worden geschetst. Om welke strategische lijnen zal het dan gaan?

Stilstaand bij het gedecentraliseerde deel van het subsidiebeleid, merkte de heer Weekers op dat er eigenlijk alleen geld voor experimenten beschikbaar wordt gesteld en dat de experimenten worden geëvalueerd, maar geen follow-up krijgen. Geslaagde experimenten dienen evenwel op

projectmatige basis een follow-up te krijgen. Op die wijze worden de middelen effectief ingezet.

Er komt een emancipatie-effectrapportage op de herziening van het belastingstelsel. In het huidige systeem geldt de voetoverheveling als straf op het meewerken van de partner als de inkomens van de partners wezenlijk in hoogte verschillen. Terecht wordt in de begrotingsbrief opgemerkt dat gelijkwaardigheid tussen de seksen voor de jongere generaties vaak vanzelfsprekend is, maar dat zij vroeg of laat tegen belemmeringen oplopen. Dat geldt in de (fiscale) wetgeving, maar ook in de heersende cultuur waarin zij zich waar moeten maken.

De positie van allochtonen is een bijzonder aandachtspunt. In de begrotingsbrief ligt de aandacht eenzijdig op de meisjes, terwijl de positie van de jongens buiten beschouwing wordt gelaten. Het is bekend dat allochtone jongens grote moeite hebben, hun weg te vinden in het Nederlandse scholingssysteem en op de Nederlandse arbeidsmarkt. Het emancipatiebeleid moet zich dan ook nadrukkelijk ook op deze groep richten, misschien nog zelfs meer dan op de meisjes. Want als de emancipatie aan jongens voorbijgaat, heeft dat ook z'n weerslag op de meisjes.

Wat de mensenrechten betreft, is een positieve invalshoek (respect hebben voor) beter dan een negatieve. Wel zal er hard optreden moeten worden daar waar mensenrechten worden geschonden en zal speciale aandacht moeten worden besteed aan zwakkere groepen (vrouwen en kinderen). De heer Weekers was ermee ingenomen dat op basis van een VN-oproep nationale actie- en communicatieplannen worden opgesteld om uitvoerende instanties te ondersteunen bij het wegnemen van knelpunten. Vindt bij het maken van deze plannen overleg plaats tussen de nationale lidstaten, zodat zij van elkaar kunnen leren?

De gedwongen huwelijkskeuze is voor hem een punt van zorg. Hij beaamde dat de overheid zich niet met de huwelijkskeuze van huwelijks-gerechtigden moet bemoeien als betrokkenen uiteindelijk in vrijheid kiezen. Waar dit evenwel niet het geval is, is overheidsoptreden gerechtvaardigd en zelfs geboden. Kan worden onderzocht hoe groot dit probleem is en of het juridisch instrumentarium voldoende is om er adequaat tegen te kunnen optreden? Kan de nationaal rapporteur, wiens komst door de VVD-fractie wordt toegejuicht, een rol van betekenis op dit terrein vervullen?

In het wetgevingsoverleg over de wet Inschakeling werkzoekenden heeft mevrouw Essers gewezen op signalen als zouden jonge allochtonen in vrij omvangrijke mate uitzendwerk weigeren, zelfs als dat van langere duur zou zijn, omdat zij liever een WIW-verklaring (vroeger JWG-verklaring) ontvangen, aangezien die de mogelijkheid biedt tot gezinsvorming. Dat is niet de bedoeling van de WIW. Mevrouw Essers legde verband met de gedwongen uithuwelijking en heeft de toenmalige minister van Sociale Zaken Melkert gevraagd, in een uitgebreide notitie verslag te doen van de omvang van het probleem en concrete voorstellen uit te werken om het probleem te redresseren. Ook al werd de notitie op korte termijn toegezegd, de Kamer heeft haar nog niet ontvangen.

De heer Weekers sprak de hoop uit, dat met het emancipatiebeleid een verdere cultuuromslag van onderop zal plaatsvinden en dat de staatssecretaris, belast met emancipatie, zichzelf overbodig zal kunnen maken. Emancipatie is niet een kwestie van vrouwen alleen; iedereen zal er een actieve bijdrage aan moeten leveren.

Ook mevrouw **Bussemaker** (PvdA) noemde het verheugend, dat er weer een staatssecretaris is die emancipatiebeleid als specifiek onderdeel in haar portefeuille heeft. Het is prettig dat de staatssecretaris voornemens is, werk te maken van goede regelingen ten aanzien van het combineren van arbeid en zorg, en meer in het algemeen het combineren van arbeid en andere maatschappelijke activiteiten, scholing, maatschappelijke

participatie, vrijwilligerswerk etc. Mevrouw Bussemaker maakte zich wat de kaderwet betreft, zorgen over het mogelijk niet totstandkomen van een wettelijk recht op verlof. Zij ging ervan dat kwesties als arbeid en zorg en kinderopvang aan de orde zullen komen bij de begrotingsbehandeling. Emancipatie houdt meer in dan de relatie arbeid en zorg. Het emancipatiebeleid moet worden verbreed en niet versmald tot arbeid en zorg. Er is sprake van nieuwe uitdagingen op het terrein van emancipatie die vragen om meer dan een optelsom van diverse initiatieven. In die zin stelt de begrotingsbrief teleur. Nodig is een inspirerende en integrale visie op emancipatie, een visie die breed aanspreekt, verbanden legt met andere ontwikkelingen en behalve nieuwe problemen ook nieuwe uitdagingen formuleert. Er zijn genoeg aanknopingspunten in veranderende leefstijlen, demografische ontwikkelingen, de zich uitbreidende dienstensector, de ruimtelijke en sociale infrastructuur en het toenemend belang van de internationale context. Emancipatiebeleid zou moeten inspireren, agenderen en uitdagen. De staatssecretaris zou meer een eigen agenda moeten kunnen bepalen. De indruk is, dat nu vooral voorzichtigheid overheerst. Mevrouw Bussemaker sprak de hoop uit dat de meerjarennota goedmaakt wat in de begrotingsbrief ontbreekt.

Zij stemde in met de criteria waaraan de actieplannen taakstelling departementen moeten voldoen, met name met de voorwaarde dat zij verbonden moeten zijn met hoofdthema's van departementaal beleid. Dat betekent dat niet alle departementen met eigen personeelsbeleid kunnen komen. Zij sprak de hoop uit, dat de actieplannen beoordeeld worden op hun ambitieniveau en er niet alleen overgebleven restjes van de begroting aan worden besteed. Er is op alle terreinen veel te doen, of het nu om binnenlands bestuur, buitenlands beleid, onderwijs- of vluchtelingenbeleid gaat. Gegeven de voortgangsbrief van 25 november, zal de PvdA-fractie haar ideeën daarover pas naar voren brengen als het actieplan komend voorjaar de Kamer heeft bereikt. Zijn er al nadere inlichtingen over te geven?

Op welke wijze denkt de staatssecretaris vorm te geven aan de mainstreaming? Zolang dit begrip niet concreet wordt vertaald in doelen en meetinstrumenten, blijft het een lege huls, wat ook geldt voor het ministerie zelf. In de sociale nota wordt weinig aandacht besteed aan seksspecifieke aspecten of genderaspecten in beleid. Vandaar dat de PvdA-fractie heeft geprobeerd daar meer duidelijkheid over te krijgen via schriftelijke vragen. Wat gaat de staatssecretaris doen om met haar eigen ministerie het goede voorbeeld te geven en mainstreaming bij andere ministeries te bevorderen? Tecena kan een functie vervullen als het om mainstreaming bij adviesraden gaat, maar mainstreaming is ook op internationaal niveau nodig, bijvoorbeeld bij de Europese richtsnoeren in het kader van werkgelegenheidsbeleid. De fractie gaat ervan uit, dat het volgende Nederlandse verslag van de actieplannen op alle terreinen en binnen alle pijlers aandacht zal besteden aan emancipatie. Hoe gaat het overigens over drie jaar verder met Tecena? Wordt het opgenomen in E-Quality?

Mainstreaming kan bij uitstek vorm krijgen via een emancipatie-effectrapportage. Mevrouw Bussemaker veronderstelde dat de EER voor belastingen de Kamer begin januari zal bereiken. Zij noemde enkele andere terreinen dan belastingen en pensioenen waarop een emancipatie-effectrapportage mogelijk ook nuttig zou kunnen zijn. Kan de Kamer een overzicht ontvangen van gendergevoelige beleidsvoornemens die het komend jaar op de diverse ministeries worden behandeld? Kan de Kamer tevens een voorstel tegemoet zien over de onderwerpen waarvoor een emancipatie-effectrapportage nuttig zou kunnen zijn?

Belangrijk uitgangspunt van het emancipatiebeleid is erkenning van diversiteit als bron van kwaliteit. Mevrouw Bussemaker sloot aan bij de woorden van mevrouw Visser hierover. Haars inziens wordt in de begrotingsbrief weinig aandacht besteed aan het begrip etniciteit. Dat dé

vrouw niet bestaat, is al lang geleden door wetenschappers geconstateerd. Het wordt tijd dat die visie meer in beleidsvoornemens is terug te vinden; een moeilijke opgave die niet van de ene op de andere dag vorm kan krijgen. Wel dient nagedacht te worden over de manier waarop het gegeven van diversiteit, sekse in relatie tot etniciteit, leeftijd, seksuele voorkeur, klasse etc. meer vorm kan krijgen. Mevrouw Bussemaker sprak de hoop uit, dat de staatssecretaris daarop de komende tijd haar aandacht zal richten.

De inkomenspositie van vrouwen verdient meer aandacht. In het emancipatiebeleid moet dan ook meer aandacht worden geschonken aan gelijke betaling en functiewaardering. Mevrouw Bussemaker herinnerde aan een recente uitspraak van de commissie gelijke behandeling. De emancipatiemonitor moet dan ook niet alleen betrekking hebben op de in de begrotingsbrief genoemde werkerterreinen, maar ook op de inkomenspositie van vrouwen. De emancipatiemonitor wordt al sinds 1995 aangekondigd en zal in april 1999 een feit zijn. Vanwaar die vertraging? Is de emancipatiemonitor hetzelfde als de emancipatie-index of de emancipatiebarometer? Mevrouw prof. Maassen-van der Brink schijnt al klaar te zijn met een index in opdracht van het ministerie en schijnt te hebben geconcludeerd dat 80% van de vrouwen niet in haar eigen inkomen kan voorzien. Dan is er weinig vooruitgang geboekt. Blijkbaar gaat de arbeidsmarktparticipatie wel omhoog, maar gaat het nog lang niet goed met de economische zelfstandigheid. Mocht dit rapport inderdaad klaar zijn, kan het dan per omgaande aan de Kamer worden toegezonden? De internationale dimensie van het emancipatiebeleid wordt steeds belangrijker, maar is slecht uitgewerkt in de begrotingsbrief. In juni is er nog een algemeen overleg geweest met de toenmalige minister Melkert over het VN-vrouwenverdrag. De toegezegde antwoorden op door diverse fracties toen gestelde vragen, zijn nog steeds niet binnen, afgezien van het gisteren ontvangen antwoord over de rechtspositie van alfarhulpen en het VN-vrouwenverdrag. Het is niet te hopen dat het emancipatiebeleid in dit tempo vorm gaat krijgen. Wanneer zijn de andere antwoorden te verwachten? Hoe zit het met de beloofde initiatieven om meer bekendheid te geven aan het VN-vrouwenverdrag en om ook ambtenaren ermee bekend te maken en eventueel een bewakingspunt in te stellen? Hoe zit het met de actieve Nederlandse inbreng bij de afronding van het facultatief protocol bij het VN-vrouwenverdrag? Wanneer wordt de tweede voortgangsrapportage aan CEDAW toegezonden? Waarom is dat nog niet gebeurd? Wanneer wordt de Kamer geïnformeerd over de voortgang en planning voor 1999 en over de voortgang inzake de implementatierapportage naar aanleiding van Beijing? Komt daar een nationaal actieplan voor? Hoe kan de staatssecretaris anders een implementatierapportage opstellen? Mevrouw Bussemaker meende dat het beleid in dezen tekortschiet.

De afgelopen tijd wordt in Europees verband veel over algemene gelijke kansen gesproken en over mainstreaming. Europa kent ook een scherpe, juridische bepaling over gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Deelt de staatssecretaris de mening dat dat juridische element aan kracht lijkt in te boeten? Is zij bereid het artikel over juridische antidiscriminatie te blijven benadrukken?

Wat de beeldvorming en het emancipatieondersteuningsbeleid betreft, sloot mevrouw Bussemaker zich aan bij de woorden van mevrouw Visser. In 1998 is in samenwerking met EZ een programma over vrouwen en Internet aangekondigd. Komt daar een vervolg op?

Kan de staatssecretaris duidelijkheid verschaffen over voortzetting van het werk van Aletta, het centrum voor vrouwengezondheidszorg, dat binnenkort wordt opgeheven?

Tot slot sprak mevrouw Bussemaker de hoop uit dat de staatssecretaris, die politiek een visie heeft genoemd op hoe de samenleving zich zou moeten ontwikkelen, een brede visie zal kunnen ontwikkelen.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks) onderschreef ook dat het een goede zaak is dat er weer een staatssecretaris is voor emancipatiezaken. De GroenLinksfractie beschouwt de begrotingsbrief als een eerste, vage schets van wat er moet gebeuren en hoopt dat er in de meerjarennota meer concrete activiteiten zullen worden vermeld.

Emancipatie is nog steeds hard nodig. Het gaat daarbij niet alleen om sociaal-economische zaken als arbeidsparticipatie, gelijke beloning, het glazen plafond, het geringe aantal vrouwelijke hoogleraren en vrouwelijke commissarissen in raden van commissarissen. Er moet nog veel gebeuren om het gewoon te maken dat vrouwen posities bekleden als de laatstgenoemden. Het gaat ook om onderwijs en scholing, vrouwenhandel, de problematiek van allochtone jongens en meisjes. Ook voor etniciteit is weinig aandacht in de begrotingsbrief. In de meerjarennota dient er wel aandacht aan te worden besteed. Mevrouw Van Gent pleitte voor een integrale visie op emancipatiebeleid. De staatssecretaris zal dwars door alle beleidsterreinen en ministeries heen zo'n integrale visie moeten proberen te ontwikkelen. Bij veel zaken is het toetsen van emancipatie-effecten van belang. De beantwoording van schriftelijke vragen moet de volgende keer in een overzichtelijker vorm gegoten worden.

Mevrouw Van Gent herinnerde aan vragen van haar fractie over ongelijke beloning van werknemers in de gezondheidszorg en vroeg of het niet mogelijk is om emancipatie-effectrapportages uit te voeren op functie-waarderingsystemen. Zij zou de commissie gelijke behandeling willen vragen om die systemen aan de hand van een checklist te beoordelen op de uitwerking op vrouwen. Enerzijds is de slogan «een slimme meid krijgt haar kind op tijd» en anderzijds krijgt die slimme meid daarna weinig kans op een goede carrière, zoals onlangs weer in de krant stond.

Het emancipatiebeleid is gedelegeerd aan de lagere overheden, maar daar zijn de emancipatieambtenaren zo ongeveer verdwenen. Hun taak wordt door andere ambtenaren overgenomen naast hun hoofdtaken. Daar is emancipatiebeleid te belangrijk voor. Het zou goed zijn om meer inzicht te krijgen in het gevolg van het feit dat de lagere overheden geen mensen meer hebben die specifiek belast zijn met het initiëren en bewaken van het emancipatiebeleid.

Volgens een artikel in Opzij hebben Nederlandse vrouwen eigenlijk geen enkele macht, wat dieptreurig is. De arbeidsparticipatie van Nederlandse vrouwen stijgt wel, maar is nog steeds veel te laag. Het percentage vrouwen met kinderen en actief op de arbeidsmarkt is helemaal laag. Daar zal het nodige aan moeten gebeuren. Het aantal vrouwen in leidinggevende posities is klein. Mevrouw Van Gent vond het tijd om gezamenlijk te bepalen hoe de stap kan worden gemaakt naar concrete activiteiten om echt een omslag te bewerkstelligen. Het is zelfs al moeilijk om barstjes te krijgen in het glazen plafond. Heeft de staatssecretaris ideeën over een concrete aanpak van het glazen plafond?

De toenemende werkdruk en de verhoogde arbeidsproductiviteit verhouden zich slecht met het combineren van arbeid en zorg en het werken in deeltijd. Bij de nieuwe Arbeidsomstandighedenwet is het uitgebreid aan de orde geweest. Het is de vraag hoe dat bij integraal beleid, gekoppeld aan andere beleidsterreinen, aangepakt kan worden. Werkdruk weerhoudt mensen er ook van om in deeltijd te gaan werken. Dit gegeven zal samen met de sociale partners beter en intensiever opgepakt moeten worden. De komende tijd zal meer aandacht moeten worden besteed aan de beeldvorming van deeltijdwerken en aan de carrièremogelijkheden bij deeltijd.

Bij de behandeling van de VWS-begroting is toegezegd dat er onderzoek komt naar de behoefte aan flexibele kinderopvang en 24-uurs opvang. Mevrouw Van Gent vroeg de staatssecretaris dit met VWS kort te sluiten. Er moeten nu niet meer zoveel nota's worden geproduceerd. Want nota's emanciperen niet. De staatssecretaris zou zich moeten beperken tot nota's

die aanzetten geven tot concreet beleid en actie. Met dit strategieadvies beëindigde mevrouw Van Gent haar inbreng.

Mevrouw **Schimmel** (D66) was eveneens verheugd over het feit dat er een aparte staatssecretaris is gekomen voor zorg en arbeid en emancipatiezaken. Zij veronderstelde dat als de vorige coördinerend minister voor emancipatiezaken inzake deze onderwerpen eenzelfde inzet had geleverd als op het gebied van de Melkertbanen, de wet die in de regeringsstukken wordt aangekondigd er al zou zijn geweest. In ieder geval wordt in het regeerakkoord een aantal initiatieven vermeld waaraan vorm gegeven moet worden.

Graag zou zij zien dat de staatssecretaris in deze vier jaar een goede kaderwet zorg en arbeid of verlof en arbeid tot stand brengt, waarbij niet alleen sprake is van koppeling aan zorg voor kinderen en anderen, maar ook aan studie en sabbatical leave, én een goede wet waarin kinderopvang wordt geregeld. Verder is het belangrijk, dat de staatssecretaris haar stempel weet te drukken op het belastingplan voor de 21ste eeuw, waarin vrouwen en mannen duidelijk zichtbaar een zelfstandige rol vervullen, en op de evaluatie van het pensioenconvenant, gesloten door sociale partners en kabinet. Het convenant wordt beoordeeld op modernisering en kostenbeheersing. Dat eerste is met name belangrijk, omdat wordt nagegaan of er in de nieuwe pensioenregelingen een lage franchise wordt vastgesteld, wat van belang is voor de toegankelijkheid van pensioenregelingen voor vrouwen. Voorts is het belangrijk dat de ministeries aan het einde van deze kabinetsperiode hun taakstellingen hebben uitgevoerd, welke moeten aansluiten op het vigerende emancipatiebeleid en op de concrete aanbevelingen van de commissie-Groenman en van de commissie dagindeling. Ten slotte zou het heel belangrijk zijn geweest, als dat de staatssecretaris dan blij gegeven had van haar aanwezigheid in de regering, doordat de mainstreaming in alle regeringsstukken zichtbaar was geworden. Ook mevrouw Schimmel vond het jammer dat in de sociale nota nog geen uitsplitsing is opgenomen van de arbeidsmarktpositie van mannen en vrouwen.

Bij het beleid gaat het om een samenstel van doelstellingen. Uiteraard gaat het in de eerste plaats om het bestrijden van discriminatie van vrouwen, met als subdoelstelling verbetering van de positie van vrouwen door bevordering van de volledige gelijkheid voor de wet en in openbaar bestuur, en doorbreking van de dominantie van de huidige genderideologie.

In de eerste plaats is deze staatssecretaris verantwoordelijk voor de regie van het gezamenlijke plan van aanpak van de ministeries. Nadat zij enkele passages uit de brief had geciteerd, vroeg mevrouw Schimmel hoe de staatssecretaris haar monitoring- en coördinerende rol precies denkt in te vullen. Het is belangrijk om te weten hoe de staatssecretaris invloed kan gaan uitoefenen op bijvoorbeeld het belastingplan en de evaluatie van het pensioenconvenant.

Mevrouw Schimmel keek uit naar de meerjarennota die nog voor het zomerreces zal verschijnen en waarbij alle adviezen uit de periode 1994–1998 en de verdere uitwerking van de thema's en activiteiten, arbeid en zorg, dagindeling, zorg in de 21ste eeuw, het nieuwe sociale contract, emancipatie per levensfase, het glazen plafond, geweld tegen vrouwen en de internationale dimensie, in een meerjarenperspectief worden geplaatst. Inderdaad had de begrotingsbrief het emancipatiebeleid wel wat meer geprononceerd op de agenda kunnen plaatsen. Zij stelde met name uit te kijken naar de meerjarennota vanwege resultaatgericht werken en de erbij behorende passende maatregelen. Haars inziens vereist dat een permanente investering in onderzoek naar, advisering over en evaluatie van de beleidsmaatregelen.

De D66-fractie heeft een aantal jaren geleden een nota Naar zelfstandigheid en reïntegratie uitgebracht, waarbij ervan werd uitgegaan dat in

de huidige arbeidsverdeling vrouwen lange tijd als toevallige bijverdieners zijn beschouwd die onder voorwaarden buitenshuis konden werken. Dat stadium is gepasseerd. Bij de vorming van het toekomstige beleid is het noodzakelijk vrouwen niet meer als toevallige bijverdieners te zien, maar hen als zelfstandige participanten onvoorwaardelijk in staat te stellen om aan het arbeidsproces deel te nemen. Dat betekent dat de financiële belemmeringen moeten worden afgeschaft en dat er optimale mogelijkheden moeten worden gecreëerd om in eigen onderhoud te voorzien. Daarom zijn het belastingplan en het pensioenconvenant zo belangrijk.

Het huidige socialeverzekeringsstelsel kent eigenlijk alleen maar de traditionele risico's in geval dat er niet in inkomen kan worden voorzien, terwijl door de nieuwe arbeidsverdeling gecreëerde nieuwe risico's niet worden gedekt. Daarbij valt vooral te denken aan inkomensvoorziening in combinatie met het verzorgen van kinderen of andere naasten. Daar zal toch iets voor georganiseerd moeten worden, het nieuwe sociale convenant. Graag zou mevrouw Schimmel de notitie ontvangen die in 1995 in de motie-Van Vliet is gevraagd over fiscale faciliteiten die mogelijk zouden kunnen worden gehanteerd om in periodes van verlof in een eigen inkomen te kunnen voorzien.

Bij de behandeling van het wetsvoorstel over financiering van loopbaanonderbreking bestond in de Kamer sterk de wens om het autonome recht op verlof te regelen. Wanneer kan een regeling op dat gebied tegemoet gezien worden?

In verschillende door haar genoemde wetten wordt wel degelijk rekening gehouden met het verzorgen van kinderen, maar daarbij worden steeds verschillende leeftijdsgrenzen gehanteerd. Wat is daarvan de ratio?

Het fiscale stelsel voor de 21ste eeuw en het pensioenconvenant zullen de basis moeten zijn voor het nieuwe sociale contract.

In de begrotingsbrief staat dat er bijzondere aandacht nodig is voor de positie van allochtone meisjes. In de aangekondigde nota over de emancipatie per levensfase zal dit punt worden uitgewerkt. Er komt in 1999 ook nog een rapport van het Sociaal en cultureel planbureau waarin de positie van allochtone meisjes een aandachtsgebied is. In de sociale atlas van de vrouw 1995 is aandacht besteed aan de positie van allochtone vrouwen. Geconcludeerd werd, dat er grote verschillen bestaan tussen de groepen en dat scholingstrajecten in de volwasseneneducatie voor laagopgeleide allochtone vrouwen nog steeds van groot belang zijn, evenals goede kinderopvang in combinatie met onderwijs. Mevrouw Schimmel verwoordde een aantal vragen en opmerkingen van de Vrouwenalliantie, de FNV, het Vrouwenberaad ontwikkelingssamenwerking en de Nederlandse vereniging van vrouwenbelangen. Het verzoek om een emancipatie-effectrapportage over de WAO leek haar niet onredelijk, gezien het feit dat relatief meer vrouwen dan mannen in de WAO belanden. Een voorstel over vervanging tijdens zwangerschap en bevalling van vrouwelijke volksvertegenwoordigers, waarnaar door de Nederlandse vereniging van vrouwenbelangen is gevraagd, is overigens in het verleden in de Eerste Kamer verworpen.

Tot slot zei mevrouw Schimmel ervan uit te gaan, dat uit het werkprogramma van Tecena inspiratie kan worden opgedaan voor de manier waarop in de 21ste eeuw vorm kan worden gegeven aan thema's rond emancipatiebeleid.

Antwoord van de regering

De **staatssecretaris** begon haar antwoord met de mededeling dat binnen een week na haar aantreden als staatssecretaris de begrotingsbrief en de sociale nota de deur uit moesten. De meerjarennota is gepland voor de zomer van 1999 vanwege de tijd die nodig is voor het overleg met het veld, dat wil zeggen met eenieder die erbij betrokken is en wil zijn.

Dertig jaar geleden is het emancipatiebeleid op een activistische manier begonnen met baas-in-eigen-buikdemonstraties en dergelijke. Het heeft zich in fase 2 ontwikkeld in de richting van het opheffen van formele achterstanden door aanpassing van wetgeving, zodat de gelijkheid van mannen en vrouwen formeel vastgelegd wordt. Die fase is nog niet geheel afgerond. In fase 3 is het beleid meer gericht op het bereiken van materiële gelijkheid, wat een cultuuromslag vergt. Deze drie fases zijn uitdrukkelijk vanuit het perspectief van de vrouw gezien. In fase 4, die zo langzamerhand aan de orde is, gaat het ook om oriëntatie op mannen en om emancipatie als ordeningsprincipe in deze samenleving, wat te maken heeft met de kwaliteit van de samenleving en waarbij dwarsverbanden moeten worden gelegd met allerhande ontwikkelingen, zoals individualisering en flexibilisering, en met alle beleidsvelden. Sinds Beijing is iedereen van oordeel dat er meer sprake moet zijn van mainstreaming, maar de afgelopen vijf jaar was het tempo daarbij niet al te hoog. De staatssecretaris zei niet goed tegen traagheid te kunnen en zeker niet op dit terrein.

Een belangrijk punt bij de gedachtevorming over het meerjarenperspectief zal de diversiteit zijn, rekening houdend met de culturele achtergrond van vrouwen. Voorts is belangrijk voor vernieuwend emancipatiebeleid dat enerzijds gestreefd wordt naar verhoogde arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid van vrouwen en dat anderzijds mannen uitdrukkelijker worden aangesproken op hun zorgfunctie. Duidelijk moet worden dat zorg niet alleen maatschappelijk belangrijk is, maar ook emotioneel inkomen kan opleveren. Het kabinet gaat uit van het combinatiescenario. Het is niet zo dat de overheid in dezen een norm gaat opleggen en deeltijdwerk verplicht gaat stellen. Wel moet de politiek een visie hebben op hoe de samenleving zich idealiter moet ontwikkelen. De politiek moet daarvoor voorwaarden creëren. Het is dan aan de samenleving zelf om de kansen die geschapen zijn, te grijpen. Uiteraard worden vanuit de visie die is vastgelegd in de nota Kansen op combineren, alle beleidsvelden bekeken. Er is gekozen voor een goede verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid, met een goede aanvulling (met name met kinderopvangvoorzieningen) daar waar sprake is van overlap. In de ontwerp kaderwet arbeid en zorg is zorg inderdaad meer dan alleen de zorg voor kinderen. Het kan ook gaan om zorg voor ouderen, om belangrijk vrijwilligerswerk, om politieke participatie of om een goed en gezond leven. De kaderwet moet ook een bijdrage leveren aan de versterking van de sociale infrastructuur.

In reactie op een interruptie wees de staatssecretaris erop dat in het regeerakkoord staat dat een aantal bestaande verlofregelingen gebundeld moet worden. Het wetsontwerp over deeltijd, thans aanpassing arbeidsduur geheten, is daartoe een eerste stap. De Raad van State heeft advies uitgebracht over dit wetsontwerp, zodat het, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, vóór 1 januari bij de Tweede Kamer kan liggen. Een onderdeel van de voorbereiding van de kaderwet Arbeid en zorg is een onderzoek naar langer betaald zorgverlof. Dat wordt gedaan met het CBS en het Sociaal en cultureel planbureau. Het gaat erom welke macro-economische effecten dat zal hebben. Dat moet bekend zijn alvorens kan worden besloten om er een wettelijke minimumvoorziening voor te treffen of het al dan niet tijdelijk over te laten aan de sociale partners. Dat onderzoek zal in 2000 worden afgerond. Er zullen zeker 6000 mensen voor worden geënquêteerd en er zal onderzoek worden gedaan bij het midden- en kleinbedrijf.

De staatssecretaris achtte het wenselijk dat er een autonoom recht op verlof komt. Dat zal zeker worden meegenomen in de kaderwet. Daarna zal er moeten worden gediscussieerd over de vraag wie dat betaalt. In de nota Kansen op combineren staat dat er een onderzoek moet komen naar de mogelijkheid van verlofsparen. Daarop had de motie-Van Vliet betrekking. Het probleem is evenwel dat in het regeerakkoord staat, dat er

geen grondslagversmalling meer mag plaatsvinden. Intern wordt onderzocht wat het kost en wat het oplevert. Over het resultaat van het onderzoek zal de Kamer worden geïnformeerd.

De staatssecretaris kon zich vinden in de suggestie van mevrouw Visser over het betrekken van E-Quality bij de brede vrouwenbeweging in het kader van informatievoorziening. Men moet er wel enig begrip voor hebben dat E-Quality zich nog in een opbouwfase bevindt. De staatssecretaris zal met E-Quality spreken over de klachten over de emancipatie-ondersteuning. De hoogte van het tarief was haar niet bekend.

De werkgroep beeldvorming van de NOS valt onder OCW, maar de staatssecretaris was bereid tot een gesprek met de NOS. Gebleken is dat van alle televisiebeelden 65% betrekking heeft op mannen en 35% op vrouwen. Er is op dat terrein dus nog een wereld te winnen. Na ontvangst van de twee publicaties waarop blijkens de antwoorden wordt gewacht, zal intern worden bekeken hoe in dezen gerichte actie mogelijk is. Of zo'n actie shockerend moet zijn, is de vraag, omdat zoiets wel eens averechts kan uitpakken. De staatssecretaris zegde toe te zullen komen met een gericht plan om de beeldvorming te beïnvloeden, wellicht in het kader van de departementale actieplannen.

In de procedurebrief over deze plannen komt naar voren dat de departementen is gevraagd om enig ambitieniveau en om na te gaan wat men kan doen met de adviezen van de commissie dagindeling. Nagegaan zou bijvoorbeeld kunnen worden hoe het mobiliteitsprobleem vanuit emancipatieperspectief kan worden gezien of hoe informatiecommunicatietechnologie gekoppeld kan worden aan emancipatiebeleid, mogelijk-kerwijs in combinatie met verlengde arbeidstijden. Alle departementen hebben drie of meer punten aangereikt. Gelet op de door haar geformuleerde criteria, was de staatssecretaris nog niet klaar met de gesprekken met de departementen. Het leek haar een aardig idee om na te gaan of in dit kader niet meer kan worden gedaan met emancipatie-effectrapportages. Er zal worden gedacht over EER's ten aanzien van arbeid en zorg, het fiscale stelsel voor de 21ste eeuw, geweld tegen vrouwen, WAO en pensioenen.

De emancipatie-effectrapportage kan worden beschouwd als emancipatiebarometer, -thermometer of -index. De termen lopen wat door elkaar. Wat het ontbreken van emancipatieaspecten in departementale begrotingen betreft, zei de staatssecretaris dat zij haar uiterste best doet om het ambitieniveau omhoog te krijgen en de mainstreaming op de rol krijgen, maar dat uiteindelijk de departementen zelf verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit en de uitvoering van hun actieplannen. Zij kan geen sancties uitdelen. Dat kan alleen de Kamer doen in de zin van vragen naar de voortgang. Het is overigens de bedoeling dat de actieplannen in maart bij de Kamer liggen.

De eerstverantwoordelijke voor de kinderopvang is staatssecretaris Vliegenthart van VWS, omdat het budget voor kinderopvang wordt beheerd door dit ministerie. De bewindsvrouw is zelf medeverantwoordelijk en let natuurlijk op de betrokkenheid van de sociale partners bij de verdere vormgeving van de kinderopvang, aangezien zij medefinanciers zijn vanwege het afnemen van kinderopvangplaatsen. Er leek haar niet veel behoefte te zijn aan 24-uurs opvang. Wel zal de kinderopvang qua openingstijden flexibeler worden en aansluiten bij de flexibele patronen die in de samenleving zijn ontstaan en gaan ontstaan.

Zij was ervoor om het ook volgens haar noodzakelijke adoptie- en hechtingsverlof op te nemen in de kaderwet. Er is een voorstel over geweest, maar dat is vanwege de kritiek erop teruggenomen. Naar verwachting zal de ontwerp kaderwet in september verschijnen.

De effecten van de 1990-maatregel worden nog gemonitord. In 1970 deed nog geen 25% van de vrouwen met kinderen tussen de nul en vijf jaar betaald werk. In 1995 was dat al 50%. Of de 1990-maatregel een sluitstuk

van maatschappelijke ontwikkelingen is of echt effecten heeft bewerkstelligd, is nog niet bekend.

Het aanstellen van een nationaal rapporteur vrouwenhandel is een verantwoordelijkheid van het ministerie van Justitie, maar de staatssecretaris is er uitdrukkelijk bij betrokken in het kader van haar emancipatiecoördinatiefunctie. Na het verschijnen van de politierapporten over vrouwenhandel is dit punt weer naar voren gekomen. Die rapporten worden ook met de vaste commissie voor Justitie besproken.

Er zijn overigens wel implementatierapporten over Beijing verstuurd. Het klopt dat nog maar 20% van de vrouwen economisch zelfstandig is, dat wil zeggen dat zij tenminste 70% van het minimumloon kunnen verdienen. De staatssecretaris beschikte nog niet over het rapport van Groot en Maassen-van der Brink. Wanneer de Kamer dit kan ontvangen, zal zij schriftelijk laten weten.

Inderdaad dient de flexibiliteit in de economie ook te leiden tot redelijke flexibiliteit bij de werknemers. De directeur sociale zaken van Ahold heeft onlangs gezegd: we moeten er als werkgevers naartoe meer aandacht te geven aan de mogelijkheid van het combineren van arbeid en zorg. Dat hoort bij een eigentijds sociaal beleid en is bovendien keiharde noodzaak. Het midden- en kleinbedrijf kent meer dan 100 000 slecht vervulbare vacatures en zal dus iets moeten doen in de sfeer van de secundaire arbeidsvoorwaarden.

Formeel zijn er deeltijdmogelijkheden bij de overheid voor hogere functies. Hoe dik het glazen plafond bij de overheid is, wilde de staatssecretaris nagaan. Dat zou een interessant onderwerp van gesprek kunnen zijn met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Het verdient aanbeveling om activiteiten ter bevordering van een positieve beeldvorming van deeltijdwerk te laten samenvallen met de indiening en behandeling van de ontwerpwet aanpassing arbeidsduur. Deeltijd en carrièremogelijkheden moeten worden betrokken bij de gedachtevorming over het doorbreken van het glazen plafond heen.

De staatssecretaris onderschreef dat de eerste verantwoordelijkheid voor opvoeding en verzorging van kinderen ligt bij de ouders. Dat vindt men ook terug in het combinatiescenario, waarbij de overheid in geval van overlap voor voorzieningen zorgt. De voor- en naschoolse opvang kan niet op de agenda van het najaarsoverleg worden gezet, omdat die agenda al door het kabinet is vastgesteld. Dit onderwerp komt weer aan de orde als duidelijker is welke vorm deze opvang zal krijgen.

In het algemeen gesproken doen allochtone meisjes het beter in het onderwijs, en met name het hoger onderwijs, dan allochtone jongens. Dat kan tot fricties gaan leiden. Daarom zal het beleid zich zeker ook op de jongens moeten richten. De problematiek van allochtone vrouwen en meisjes kan in termen van mainstreaming worden opgenomen in bijvoorbeeld de nota over migrantenbeleid. Voorkomen moet worden dat een onderwerp als dit wordt «geparkeerd» bij SZW. De staatssecretaris heeft minister Van Boxtel al uitdrukkelijk gevraagd om aandacht voor de positie van allochtone meisjes en vrouwen. Dat geldt ook ten aanzien van de grotestedenconvenanten.

De overheid bemoeit zich niet met de huwelijkskeuze, behalve wanneer het duidelijk om een schijnhuwelijk of om winstbejag gaat. De staatssecretaris achtte het onjuist om zich uit te laten over het al dan niet door de overheid in beeld moeten brengen en moeten aanpakken van gedwongen huwelijkskeuze. Dit is een onderwerp voor het ministerie van Justitie.

Zij beaamde dat emancipatie meer is dan arbeid en zorg. Internationaal beleid zal inderdaad steeds belangrijker worden en er zal veel energie in moeten worden gestoken, ook omdat het nationaal aanjager van verdere emancipatie kan zijn. Zij zegde toe op Europees niveau actief te zullen proberen te bereiken dat het antidiscriminatiegebod de aandacht krijgt die het verdient.

Het departement moet zeker een goed voorbeeld geven als het gaat om

emancipatie en mainstreaming. Maar voor alle beleidsonderwerpen geldt dat daarvoor de verantwoordelijke minister of staatssecretaris moet worden aangesproken. Natuurlijk doet de staatssecretaris dat intern ook. Dé etnische vrouw bestaat niet. De arbeidsparticipatie van Antilliaanse en Surinaamse vrouwen is bijvoorbeeld hoger dan die van Marokkaanse en Turkse vrouwen. Het onderwerp etnische vrouwen zal nog aan de orde komen in het kader van een komende rapportage en in samenhang met het beleid van minister Van Boxtel.

De relatie functiewaardering en ongelijke betaling wordt onderzocht. De arbeidsinspectie let erop of er in CAO's sprake is van ongelijke betaling. Blijkens opeenvolgende rapportages van de arbeidsinspectie worden de verschillen kleiner. Er mogen evenwel geen verschillen zijn, dus moet worden bepaald wat tegen bestaande verschillen moet worden gedaan. De tweede CEDAW-rapportage zal de komende week worden toegezonden.

De vraag over het programma vrouwen en Internet zal schriftelijk worden beantwoord.

In de krant heeft niet alleen gestaan dat het jong krijgen van kinderen een vrouw later achterstand in betaling oplevert, maar ook dat vrouwen in Noorwegen op jongere leeftijd kinderen krijgen omdat daar verlof en opvangvoorzieningen zo goed geregeld zijn (het fjordmodel). Het ministerie is bezig met een vergelijking met landen die ver ontwikkeld zijn. De staatssecretaris sprak liever over medeoverheden dan over lagere overheden. Medeoverheden hebben hun eigen verantwoordelijkheid op emancipatiegebied. Daar mag het Rijk zich niet mee bemoeien. Wel wordt nagegaan wat er gebeurt met het geld dat voor de provinciale emancipatiebureaus is gedecentraliseerd naar de provincies. Dat geldt ook voor de emancipatiebureaus van de grote steden. Als het Rijk geld geeft, mag het bekijken wat ermee gebeurt.

Op de uitspraak dat vrouwen geen macht hebben, kon de staatssecretaris slechts zeggen dat eraan gewerkt wordt.

Er verschijnen steeds meer artikelen en onderzoeksrapporten over de werkdruk bij vrouwen, maar ook bij mannen. Jonge mannen willen ook steeds meer voor hun kinderen zorgen.

De kwestie van de verschillende leeftijden in verschillende wetten zal betrokken moeten worden bij de kaderwet. Nagegaan zal moeten worden of de verschillen legitiem zijn, of er eenduidigheid te bereiken is en, zo nee, of dat legitiem is.

Het nationaal zorgdebat bestaat al zeven jaar. De staatssecretaris is thans in gesprek met minister Borst over een debat Zorg en arbeid, dus geconcentreerd op zorg. Het emancipatiejaarboek 1999 «Wie zorgt in de 21ste eeuw» zal daarvan een voorloper zijn. Gedacht wordt over een nationaal debat zorg en arbeid in 2000. Het Sociaal en cultureel planbureau gaat een onderzoek doen naar de macro-economische effecten van de zorg. Geprobeerd wordt een projectplan op te zetten waarin alles wat al wordt ondernomen, wordt gekoppeld om uit te monden in dat nationale debat.

De staatssecretaris kon zich voorstellen dat mevrouw Schimmel graag zou zien dat zij een poging deed om een regeling te bewerkstelligen voor zwangere volksvertegenwoordigsters.

Over wat er gebeurt met Aletta heeft de staatssecretaris geen informatie. De vraag over mogelijk overleg tussen staten over nationale actie- en communicatieplannen zal schriftelijk worden beantwoord. Dat geldt ook voor de vraag over de op 18 juni bij een algemeen overleg toegezegde antwoorden.

Nadere gedachtewisseling

Mevrouw **Schimmel** (D66) zei dat emotioneel inkomen prachtig is, maar dat het natuurlijk ook gaat om gewoon inkomen. Haar ervaring in een vorige functie heeft haar geleerd dat mannen in hoge functies soms best in deeltijd wilden werken, maar als bezwaar zagen dat de pensioenopbouw niet doorloopt en dat de socialezekerheidsrechten minder zijn. Er moet gewoon op dat gebied iets gebeuren.

Mainstreamen betekent niet alleen alles overlaten aan andere departementen, maar ook een eigen visie voorleggen aan die andere departementen. Dat lijkt de staatssecretaris wat af te houden, terwijl zij toch eigenlijk een stevige input moet geven.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks) vond het goed dat wordt onderzocht wat de provinciale emancipatiebureaus doen, maar vond het te gemakkelijk om ervan uit te gaan, dat het Rijk zich niet met het beleid van medeoverheden mag bemoeien als er geen sprake is van een directe subsidiesituatie. Zij zou zich juist kunnen voorstellen dat het Rijk samenwerkingsverbanden met medeoverheden zoekt als het gaat om emancipatiebeleid en dat in kaart wordt gebracht wat de medeoverheden op dit beleidsterrein doen.

Mevrouw Van Gent wenste de staatssecretaris veel succes met haar acties en kondigde aan bij het meerjarennota uitgebreid op een en ander terug te zullen komen.

Mevrouw **Bussemaker** (PvdA) sloot zich aan bij de opmerkingen van mevrouw Schimmel over mainstreamen.

De discussie die de Kamer in juni over het VN-vrouwenverdrag heeft gevoerd, zou de ministeries goede aanknopingspunten kunnen bieden. Men zou het verdrag erbij kunnen pakken als men een wetsvoorstel ontwerpt.

De heer **Weekers** (VVD) was blij met de aandacht voor allochtone jongens.

Hij had geen reactie gekregen op zijn opmerking over geslaagde experimenten die geen follow-up krijgen.

Mevrouw **Visser-van Doorn** (CDA) was blij met de beantwoording en met de toezegging dat het adoptieverlof in september aan de orde komt. Zij had zeker begrip voor het feit dat E-Quality in een startfase verkeert.

De **staatssecretaris** bedoelde met de term emotioneel inkomen, dat zorg niet alleen als een lastige verplichting over het voetlicht moet worden gebracht, maar ook als iets wat heel waardevol kan zijn voor de samenleving en voor betrokkene zelf. De Scandinavische ervaring is dat bij betaald zorgverlof mannen veel meer gebruik maken van de mogelijkheid om met zorgverlof te gaan.

Wat het mainstreamen betreft, is het natuurlijk niet de bedoeling dat de staatssecretaris de actietaakstellingen van de ministeries alleen maar bundelt. Zij probeert met een visie te komen op basis van ideeën die zijn aangereikt, bijvoorbeeld door de commissie Dagindeling. De Kamer mag haar aanspreken op het verloop van het proces, het bereiken van kwaliteit en het neerleggen van een visie bij andere departementen, maar de andere bewindspersonen hebben zelf de eindverantwoordelijkheid. Emancipatie moet niet expliciet gekoppeld worden aan het ministerie van Sociale Zaken.

Dat iedere overheid conform de afspraak haar eigen verantwoordelijkheid heeft inzake emancipatie, wil niet zeggen dat er geen samenwerkingsverbanden met de medeoverheden zijn. Een aardig voorbeeld daarvan vormen de experimenten in vervolg op de adviezen van de commissie

Dagindeling. Als die experimenten slagen, zullen ze ook voortgezet worden.

De door de staatssecretaris toegezegde schriftelijke antwoorden zullen de Kamer worden toegezonden, nog voordat de behandeling van de begroting van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de komende week een aanvang neemt.

De voorzitter van de commissie,
Terpstra

De griffier van de commissie,
Van Dijk